Srebrenica 1942-2026: Narodi nemaju krivični dosje, ali društva biraju šta će pamtiti

HISTORIJA, PRAVO I KULTURA SJEĆANJA

Srebrenica nas suočava s dvjema različitim historijskim poukama: hrabrošću ljudi koji su 1942. zaštitili ugrožene komšije i genocidom počinjenim 1995. godine. Javno odavanje počasti Ratku Mladiću u Beogradu 2026. ponovo otvara pitanje odnosa prema toj prošlosti. Odgovor ne smije biti kolektivna krivica, nego dosljedno utvrđivanje individualne odgovornosti i poštovanje žrtava.

Piše: Vedad Hanjalić, diplomirani pravnik i IT inženjer
Glavni i odgovorni urednik portala odvjetnistvo.ba
8. septembra 2026.

Srebrenica 1942: svjedočanstvo građanske hrabrosti

Prema historiografskom prikazu Šefka Sulejmanovića, koji se oslanja i na istraživanje Senije Milišić, ustaške vlasti su 1942. u Srebrenici zatočile oko 3.500 Srba, među kojima su bili muškarci, žene i djeca. U tom prikazu navodi se da je pripreman njihov pokolj, ali da je intervencijom lokalnih muslimana spriječen. [1]

Sulejmanović prenosi i porodično svjedočenje prema kojem je Nazif Klančević saznao za planirano ubistvo zatočenika te obavijestio oca, imama Aliju ef. Klančevića. Uslijedila je intervencija uglednih građana kod ustaških vlasti u Srebrenici i Tuzli. Prema istom prikazu, iz Tuzle je stiglo naređenje da se zatočenici oslobode. Podatak o približnom broju ugroženih i opis intervencije ovdje se prenose iz navedene literature, a ne na osnovu neposrednog uvida u izvorni arhivski zapisnik. [1]

Vrijednost tog čina nije u pripisivanju trajne moralne nadmoći jednoj zajednici. Ona je u odluci konkretnih ljudi da se suprotstave progonu svojih komšija. Njihova vjera i pripadnost nisu ih spriječile da u ugroženom čovjeku prepoznaju obavezu prema drugome.

Takva pomoć ne stvara nasljedni dug zahvalnosti. Spašavanje života ne može se pretvoriti u račun koji će jednom biti ispostavljen potomcima spašenih. Njegov smisao upravo je u odsustvu takvog uslova: čovjek se štiti zato što je čovjek, a ne zato što će njegova zajednica nešto uzvratiti.

Historijsko poređenje bez kolektivne krivice

Povezivanje 1942. i 1995. zahtijeva poseban oprez. To su različiti događaji, u različitim okolnostima i s različitim akterima. Pomoć pružena srpskim civilima u Drugom svjetskom ratu ne smije poslužiti za pripisivanje kolektivne krivice Srbima za genocid nad Bošnjacima više od pola stoljeća kasnije.

Krivična odgovornost utvrđuje se za konkretne počinioce, na osnovu dokaza i u odgovarajućem postupku. Ona se ne prenosi na narod, porodicu ili naredne generacije. Jednako tako, hrabrost pojedinaca ne daje njihovim potomcima trajnu moralnu prednost nad drugima.

Smisao ovog poređenja zato nije međunacionalno optuživanje. Ono otvara pitanje izbora: koje postupke društvo prepoznaje kao vrijedne poštovanja i kakve uzore ostavlja onima koji dolaze poslije nas? Primjer zaštite ugroženog susjeda i primjer veličanja osuđenog počinioca ne mogu nositi istu moralnu poruku.

Pravosnažna presuda i granice odgovornosti

Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju osudio je Ratka Mladića 22. novembra 2017. na doživotni zatvor. Žalbeno vijeće Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične tribunale 8. juna 2021. potvrdilo je osuđujući dio presude i kaznu. Presudom je utvrđena njegova odgovornost za genocid u Srebrenici, zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja. [2]

Osuđujući dio obuhvata i progon, istrebljenje, ubistva, deportaciju i prisilno premještanje, teror i protivpravne napade na civile Sarajeva te uzimanje pripadnika Ujedinjenih nacija za taoce. Istovremeno je ostala na snazi oslobađajuća odluka po prvoj tački optužnice, koja se odnosila na genocid u drugim obuhvaćenim općinama. Ta razlika ne umanjuje osudu za genocid u Srebrenici; pokazuje zašto o presudi treba govoriti precizno, u granicama onoga što je sud utvrdio. [3]

Poštovanje presude ne znači zabranu stručne rasprave o sudskom postupku. Ono znači da se utvrđena krivična odgovornost ne može zanemariti pri javnom predstavljanju osuđenika. Vojni čin, politička podrška ili popularnost nisu zamjena za razmatranje djela za koja je pravosnažno osuđen.

Javni simboli i odnos prema žrtvama

Mural, spomen-obilježje ili svečana komemoracija nisu samo prikaz nečijeg lika. Kada se koriste za veličanje, oni prenose ocjenu o tome šta je dostojno javnog poštovanja. Predstavljanje osuđenog počinioca isključivo kao vojničkog uzora, uz prešućivanje presude i žrtava, stvara nepotpunu i obmanjujuću sliku njegove uloge.

Takav odnos može dodatno povrijediti preživjele i porodice ubijenih. Njegove posljedice nisu ograničene na jednu zajednicu: generacijama rođenim nakon rata otežava razumijevanje prošlosti, a javnu raspravu udaljava od dokaza. Zato nije prihvatljivo štetu od veličanja svesti samo na loš primjer mladima, zanemarujući dostojanstvo žrtava.

Obrazovanje, mediji i javne institucije imaju odgovornost da ponude kontekst. Ratna biografija ne može se svesti na uniformu i simbol. Ona obuhvata odluke, posljedice po civile, dokaze izvedene pred sudom i konačnu presudu. Kritičko suočavanje s tim činjenicama nije napad na nacionalni identitet.

Beograd 2026: privatni oproštaj i javno odavanje počasti

Mehanizam je u saopćenju od 3. septembra 2026. potvrdio da je Mladić preminuo 27. augusta, tokom bolničkog liječenja u Hagu, te da su njegovi posmrtni ostaci predati porodici. [4]

Prema izvještaju Euronewsa, sahrana je održana 7. septembra u Beogradu, uz prisustvo vojnika, vojni orkestar i počasnu paljbu. Prisustvovali su pojedini ministri Srbije i politički predstavnici iz Republike Srpske, a opelo je predvodio patrijarh Porfirije. Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić nije prisustvovao. Isti izvor navodi da su posmrtni ostaci prethodno prevezeni avionom Vlade Srbije. [5]

Ovdje treba razlikovati dostojanstven postupak prema posmrtnim ostacima i privatnu žalost porodice od javnog odavanja počasti. Predmet kritike nije sama sahrana, nego učešće javnih institucija i poruka koja se šalje ceremonijalom. Za takvu ocjenu nije potrebno osporavati porodici mogućnost oproštaja.

Formalna oznaka ceremonije ne može biti jedini kriterij za procjenu njenog javnog značenja. Prisustvo državnih predstavnika i upotreba vojnih simbola zahtijevaju odgovorno obrazloženje, posebno kada je riječ o osobi osuđenoj za genocid. To je pitanje političke i institucionalne odgovornosti; eventualna povreda konkretnih propisa o počastima zahtijevala bi zasebnu pravnu analizu.

Odgovornost za takve odluke ipak se ne smije pripisati svim građanima Srbije niti svim Srbima. Prisustvo pojedinih zvaničnika nije dokaz stava cijelog društva. Kritika mora ostati usmjerena na provjerljive postupke konkretnih osoba i institucija, bez pretpostavljanja da svi građani misle jednako.

Odgovornost države nije kolektivna krivična odgovornost

U presudi od 26. februara 2007, u predmetu Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore, Međunarodni sud pravde utvrdio je da Srbija nije počinila genocid niti bila saučesnik u genocidu. Međutim, utvrdio je da je povrijedila obavezu sprečavanja genocida u Srebrenici i obaveze prema Konvenciji zbog nepredavanja Mladića Tribunalu i nepotpune saradnje s njim. Sud je utvrdio i nepoštovanje ranije određenih privremenih mjera u pogledu sprečavanja genocida. [6]

Riječ je o međunarodnopravnoj odgovornosti države, koja se mora razlikovati od krivične odgovornosti pojedinca. Nijedna od tih kategorija nije osnov za proglašavanje naroda krivim. Presudu nije opravdano predstavljati ni kao utvrđenje da je Srbija počinila genocid ni kao odluku kojom je oslobođena svake odgovornosti.

Pravna preciznost ovdje nije ublažavanje težine zločina. Ona je uslov vjerodostojnosti. Poštovanje žrtava zahtijeva da se o sudskim odlukama govori tačno, bez preuveličavanja, selektivnog citiranja ili prešućivanja utvrđenih povreda.

Evropske vrijednosti i dosljednost javne politike

Evropska komesarka za proširenje Marta Kos 4. septembra 2026. objavila je da neće realizirati planiranu posjetu Srbiji, navodeći veličanje Mladića nakon njegove smrti kao razlog. Odluka je, dakle, objavljena prije sahrane 7. septembra, a ne kao naknadna reakcija na nju. [7]

Diplomatske reakcije same po sebi ne rješavaju pitanje odnosa prema prošlosti. Promjena službenog jezika ima smisla samo ako je praćena dosljednim postupanjem: poštovanjem sudskih odluka, dostojanstva žrtava i prava javnosti na tačne informacije.

Političku promjenu treba procjenjivati prema djelima, a ne prema pripadnosti ili unaprijed donesenoj osudi. Ljudi i institucije mogu preispitati ranije stavove. Upravo zato odgovorna javna rasprava treba ostaviti prostor za promjenu, ali i zahtijevati da ona bude vidljiva u konkretnim odlukama.

Kultura sjećanja kao odgovornost

Sjećanje na ljude koji su zaštitili svoje komšije ne treba služiti nadmetanju među narodima. Njihov primjer vrijedan je zato što postavlja načelo koje obavezuje svakoga: pripadnost ugroženog čovjeka ne smije određivati našu spremnost da ga zaštitimo.

Jednako tako, sjećanje na genocid mora ostati usmjereno na žrtve, istinu i odgovornost počinilaca. Veličanje osuđenika ne poništava presudu, ali može produbiti povrede i otežati obnovu povjerenja. Odbacivanje takvog veličanja nije neprijateljstvo prema narodu kojem je osuđenik pripadao.

Narodi nemaju krivični dosje. Konkretni ljudi odgovaraju za svoja djela, države za povrede svojih međunarodnih obaveza, a javne institucije za odluke koje donose. Te razlike nisu prepreka moralnoj jasnoći; one je čine mogućom.

> *Ne nasljeđujemo tuđu krivicu niti tuđu zaslugu. Odgovorni smo za vlastite postupke i za vrijednosti koje svojim izborima prenosimo drugima.*

Izvori

1. Šefko Sulejmanović, Role of Bosniaks in Saving Serbs in Srebrenica during the Second World War, projekt *Pod nebom vedre vjere*. Historiografski prikaz s bibliografijom i upućivanjem na istraživanje Senije Milišić.

2. Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične tribunale, saopćenje povodom žalbene presude Ratku Mladiću, 8. juna 2021.

3. Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične tribunale, žalbena presuda u predmetu MICT-13-56-A, 8. juna 2021.

4. Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične tribunale, saopćenje o predaji posmrtnih ostataka Ratka Mladića porodici, 3. septembra 2026.

5. Aleksandar Brezar, Euronews, izvještaj o sahrani u Beogradu, 7. septembra 2026, ažuriran 8. septembra 2026.

6. Međunarodni sud pravde, presuda od 26. februara 2007., *Primjena Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore)*, naročito izreka, stav 471.

7. Agencija EFE, izvještaj o odluci Marte Kos da otkaže posjetu Srbiji, 4. septembra 2026, s prenesenom objavom komesarke.

Napomena o izvorima: Prikaz događaja iz 1942. zasniva se na navedenoj historiografskoj literaturi. Izvorni arhivski zapisnik nije neposredno pregledan. Vrednovanje javnih postupaka i kulture sjećanja predstavlja autorski komentar.